

Uzak-uzak ýyllar – 10/ romanyň dowamy

Category: Kitapcy, Romanlar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Uzak-uzak ýyllar – 10/ romanyň dowamy 6.

Ilaman atlylaryň içinde Anna agany tanapdy. Oňa ähli wakany bir söz bilen aýtmak isläpdi. Emma dili diýen etmedi. Atlylar daşyna tegelenenden soň bolsa gözünüň öňüni sap-sary ýalyn örten ýaly boldy. Uludan demini aljak bolanda ýüregi bokurdagynda gürsüldäp urýan ýaly boldy. Ol soň näme bolandygyny bilmedi.

Diňe jaýlarynyň tüsseläp duranyňy, adamlaryň hümrdeşip, Durdy ýasawulyň daşyny gallap duranlaryny gördi. Emma ýerinden turup bilmedi.

Bu ýere üýşen adam kändi. Ol Durdy ýasawulyň aýalynyň, Tagy gelniň ýürek paralajy sesini eşitdi.

– Hany, hany, goýuň, siz däninim, duşman güldürmän – Anna aganyň sesi garyllyk çykýardy.

– Ýok, aglaň, aglaň, haýýarlar, aglanyňyz bilen Durdyny dikeldýän bolsaňyz, heý, heleýligini edýär-äý bular – Ilaman Sabyr aganyň sesini tanady. Ol bu adamy kän bir halanokdy. Ýöne bu gün giden kolhozyň adamlarynyň, hatda Sabyr aganyň-da bu ýere ýygnanyşyna haýran galdy.

Ýene-de bir topar adam geldi.

– A gyz, näme boldy gyz, kim edipdir. Ot näme, ýalyn näme, gijäniň bu wagty.

Bu Sapar brigadirdi. Ol üýşüp duran adamlaryň arasyna bardy.

– Eziz doganym, Sapargül, syrdaş dogan aý Sapar, Durdy gitdi elimizden...

Durdy ýasawulyň aýalynyň zaryn sesi Sapar brigadiriň ahy-perýat ediji sesi bilen garyşyp gitdi.

Ilaman garysyna galdy. Onuň ýüregi bulanyp, agzy guramakdan dodaklary darka-darka ýarylýardy. Ol çalaja iňledi:

– Suw, s-uw beriň! – Emma çalaja iňňildi bilen çykan sesi hiç

kim eşitmedi.

Araba getirildi. Durdy aganyň jesedini araba ýüklediler.

– Adamlar, beýle işi eden kasas kyýamata galmaly däl. Biz dänim, milisgeler bilen jülge ýokary gideliň. Sizem dänim ägä boluň! Şol wenezzyna Oraz şyhy gören adam haýal etmän millisgä habar ýetirsin.

Ol ýaňky ýaşulynyň ulagyny alyp daga tarap süren bolmaly. Hany ýoldaşlar, daň atyp gelyär, ugralyň!

Ilaman şondan soň adamlaryň ýadyna düşdi.

– Ol birmidi ýa-da başga ýoldaşam barmydy? – Häлки geplän milisioner Ilamana habar gatdy...

– Bir Oraz şyh – diýip, Ilaman ýuwaşja jogap berdi.

Atly milisioner ýabysyny dözümlü sürüp, beýleräk çekildi.

– Häýt, jigi, olar haýsy ugra gitdiler, anyk bilmediňmi?

Ilamanyň kellesi dumanlady. Ýöne ol Oraz şyh daga tarap gidendir öýdýärdi.

– Ol daga tarap gidendir. Kolhoza gitse, size duşardy. Ýa-da Akga brigadirlere gidendir.

Ilaman ýene-de özünden gitdi. Ol özüne gelende Üzümgül mugallym gözlerini balkyldadyp, onuň ýüzüne garap otyrды.

Ol Ilamanyň başyndaky ýassygy düzetti. Soňra onuň çykyşyp duran çekgelerini sypalaşdyrды. Zenan eliniň ýylysy oglanyň süňňüni lagşatды. Gözlerine ýyly perde tutulan ýaly boldy. Şol perdäniň aňyrsyndan şo-ol tanyş göreçler balkyldaşyp garaýardylar. Ilaman şol göreçleriň diýjek bolýan zadyna düşündi. Olar: «Mert bol, Ilaman!» diýýärdiler-ä.

* * *

Şol günün ertesi Ilamany kontora çagyrdylar. Anna aganyň jaýynda milisiýanyň naçalnigi Ataýew ony mylaýymlyk bilen garşy aldy.

– Hany, gel, inim. Sowet döwleti seniň bitiren hyzmatyň gadryny biler. Sen komsomolmyň?

Ilaman «juk» diýip ýere garady. Ol komsomol bolmak üçin örän uly işleri bitirmäge, hatda söweşde ölmäge-de taýýar bolmalydygyny Üzümgül mugallymdan eşidipdi. Şonuň üçinem özüni

bu belent ada mynasyp däl hasap edýärdi.

– Sen komsomol agzasy bolmasaň, tüýs pioneriň adyna mynasyp iş bitirdiň. Ine, meniň öz sagadym. Öz doganym ýaly görüp seni, hakyky gahryman ýaly görüp, şu sagady saňa berýän. Şu sagadyň dilleri ýaly hemişe dogry işle...

Ilamanyň ýüregi gürsüldäp urdy. Ol sagada elini uzadyp bilmedi. Sebäbi onuň gözlerinde tolgunmanyň täsirinden begenç ýaşlary buldurady. Soňam hor çekgeleri bilen düwmelenip gaýtdy.

Ataýew gelip ony mylaýymlyk bilen bagryna basdy.

– Gözýaşıňy gizle, inim. Duşman ikimiziň gözümüzde ýaş baryny bilse, heşelle kakmazmy? Mert bol, taýçanak. Ikimiz, nesip bolsa kän-kän duşmanyň başyny aşak salarys.

Içeri giren milisioner Ataýewiň gürrüňiniň arasyny kesdi.

– Ýoldaş kamandir, getirdiler, size garaşýarlar.

Olar gapa çykdylar. Ilaman elindäki towguň ýumurtgasyna çalymdaşrak, ýylmanak zady synlaýardy. Tyrs-tyrs edip bökjekläp barýan dillere, goşa-goşadan jübütleşip duran sanlara, owadanja kertiklere uly haýran galma bilen seretdi. Nepislik bilen işilen akja zynjyr onuň dyzyna ýetip durdy.

Ilaman göwün ýüwürtdi: «Dädem geler, şoňa çenli ýygnapjyk goýaryn». Ol Üzümgül mugallymyň ýanyna guş bolup uçup gidesi geldi. «Ol baý begener». Ilaman onuň mylaýym sesini eşidip durdy. Ol sesde zenan söýgüsiniň, ene mähriniň täsin bir gudraty bardy.

Ataýew ýene-de jaýa girdi.

– Ýoldaş Kerwenow, ýörüň, häzir siziň bilen iş bar...

Ilaman sagady gysymyna gysyp daş çykdy. Ol gözlerine ynanmajak boldy.

Üç sany milisioneriň önünde Oraz şyh sömelip durdy. Onuň eli arkasyna baglangydy. Ol kynçylyk bilen ýöreyärdi. Onuň kellesi kirli ýaglyk bilen daňylgydy...

...Oraz şyhyňky ilki ugruna boldy. Onuň bagtyna öýde hiç kim ýokdy. Ýogsa, ol: «Içerde bu ýktimçe bardyr, onuň bilen bellisini etmeli bolar» – diýip alada edip gelýärdi. Öýüň boşlugy ony şol aladadan dyndaran bolsa-da, soňy has bulaşypdy.

Ol keçeleri aýagy bilen bir gapdala sürüp, ýene-de araky gazan ýerini gazjak boldy. Emma içeri samanly suwag bilen suwalypdy. Suwag gatap, ýer zynja dönüpdü. Ol ýeri güpürdedip gazyp başlanda, işikden kimdir biriniň sesi, güpürdisi gelip, Oraz şyhyň ýüregini ýarara getiripdi.

Ol bu gelýän Ilamandyr öýdüpdi. Ony kepje bilen kerçemäge taýýar bolup durupdy. Emma kepje kelleden jaýdar degip, bu gelen adam ýykylandan soň, onuň Ilaman dældigini tanap galdy. Ol ýatany has pugta kerçemek üçin daş çykanda Ilamany gördi. Onuň yzyndan kowmakçam boldy. Emma gyzyly galyp barýardy.

Ol iki oduň arasynda galdy. Ýöne oňa gyzylyly hum ýakyndy. Ol ýene-de ýer gazyp başlady. Emma her näçe gazsa-da, puluny, asyl mundan sähel gün öň hem gazyp, ýene-de gömen humuny tapmady.

Gapyda ýene-de güpürdi, tapyrdy eşidildi. Oraz şyh kepjesini häzirläp daş çykdy. Hälki kerçelän adamynyň ýanynda Durdy ýasawuluň ýabysy hokurganyp, hokurganyp durdy.

Oraz şyh ýene-de içeri girip gazdy, başga ýerlerem gazdy. Emma hum ýokdy. Ol agy gatyşykly ses bilen erbet sögündi, soň bolsa elindäki kepjäni dişini gkjyrdadyp zyňyp goýberdi. Soň çakmak daşy bilen peltäni otlap, ýüke degirdi. Çykybam işikde duran ata münüp derä bakan depdi.

Häzirem ol atanlykda üstüni basdyrany üçin özüne gargaýardy. Ilamany görensoň bolsa, ilki bilen şony o dünýä ugratmanyna puşman edip aňyrsyna çykyp bilmän durdy.

Ilaman şol gijeden soň öýlerini görmändi. Ony Üzümgül mugallym hiç ýere goýbermän öýde, düşekde ýatyrypdy. Tapdygyndan iýdirip, içiripdi.

Ilaman öýlerine gaty gynanmak bilen seretdi. Öýüň öňündäki kiçijik telär, gepy, penjire ýokdy. Öýüň goşlary ojagyň ýanynda tozana bulaşyp ýatyrdy. Jaýyň içi garagurumdan, düýpden görer ýaly däldi.

Ilamany içeri goýbermediler. Öýe iki sany milisioner girdi. Soň Oraz şyhy saldylar.

– Hany, nirede gömdüň – diýip, Ataýew azmly aýtdy. – Hany, çaltrak aýt... Wagt ýok.

Oraz şyh öýüň ortasyny aýagy bilen depdi. Milisionerleriň biri

täzeje kepje pil bilen jaýyň içinden bir depim toprak aldy. Ýer ýumşakdy. Iş çalt gidýärdi.

Milisionerler ep-esli ululykdaky daşy yhlas bilen köwläp başladylar. Soň ony yralap gowşatdylar.

Daş ep-esli bardy. Üç bolup daşy bir gapdala agdardylar. Duranlar derini çalmaga ýetişmänkäler, Oraz şyh özüni daşyň duran ýerine taşlady.

– Bermen, bermen diýdim, bermen. Hakyňyz ýokdur. Ata-babamyň halal malydyr, bermen – Ol ýerde çabalanyp, bagyrýardy. Elleri arkasyna daňylgy bolansoň kükregini ýere oýkaýardy.

Ony üç bolup dikeldip, burçda oturtdylar. Ilaman hiç zada düşünmedi. Daşyň hälki duran ýerinde zülpi döwlen küýzäniň agzy hoňkaryp görünýärdi.

Ataýewiň özi pil alyp, küýzäniň daşyny köwüp başlady. Küýze ep-esli bardy. Daşy topragyň çygyna heňläp gidenem bolsa, içindäki teňňeler ýylyp-ýylyp edýärdi.

Küýzäni çykardylar. Ataýew jübüsinden elýaglygyny çykaryp işige ýazdy. Soň küýzededen oňa jogurdadyp altyn teňňeleriň ep-eslisini guýdy. Küýzäniň içinden ýakut gaşly gülýaka-da atylyp ýaglygyň üstüne düşdi.

– Waý, meniň ejemjanyň gülýakasy. Hakyt dädemiň özi goýup gitdi. Näçe wagtlap, gözläp ýörün-ä, men ony –Ilaman duran ýerinde özelenip bökdi. – Ynanmasaňyz yzynyň göbegini görüň, ýarysy döwürkdir. Men bilmän döwdüm...

– Waý, edil meniň gülýakam, men ony fronta kömek bolsun diýip, ýakamdan aýryp berdim. – Üzümgül mugallymam jibrindi.

Agaýew gülýakany eline aldy. Onuň göbegi hakykatdanam döwürkdi. Özem täze wagtarda döwölüpdi. Ol ony Ilamana berdi.

Üzümgül mugallym Ilamanyň elinden ony emaý bilen alyp, ýuwaşlyk bilen bagryna basdy. Ýöne öz gülýakasy däldigini tanady.

Adamlar dargaşdylar. Milisionerler bilen başlyk galdy. Başlyk birden gazaplandy. Ol pilleriň birini alyp, Oraz şyhyň depesinden eňteribererli göründi.

– Wah, ol piduly, diýmäýin diýsem, ata watan diýen bolýady, seni dänim ata watan başyna ýapsynmy.

Oňa dänim şojagaz sary teňňeler diýip şu ýerlerde köwejekläp

ýören aga diýerler. Haýp, biziň bir adammyzyň ömrüni gysga etdi, ganym.

Gün öýläne aganda milisionerler Oraz şyhy getiren ýollary bilen raýon merkezine tarap alyp gitdiler.

Ilamanyň gursagy hem gussadan hem-de şeýle uly begençden doldy.

* * *

Üzümgül Ilamanyň golundan tutup öýüne alyp gitdi. Ol häzir bu oglany elinden goýberse, ganat baglap uçup gidiberjek ýaly bolup durdy. Öýe gelensoňam sesini çykarmady. Ol gülýaka şo-ol seretdi oturdy. Ol ýerinden turjak boldy. Bolmady. Tolgunmadan ýaňa aýaklarynda ysgyn galmandy. Ol ýene-de oturdy.

Onuň göz öňüne gumuň içinde ýaýylyp oturan oba geldi. Ortada ýatan gülýaka bolsa pessejik alaňlara degäýjek-degäýjek bolýan altyn Aýa ogşady.

Ilerimiz dagmydyr-a,
Üsti gara bagmydyr-a,
Uçup barýan ak guşlar-a,
Naçar dogan sagmydyr-a...

Onuň göwnüne bolmasa aňyrdan dogany Sona aý ýaly bolup gelýärdi. Onuň ýakasynda şu täsin gülýaka lowurdaýardy. Ol kakasynyň işinden örtendi, öz ykbalyndan ýandy. Gözlerinden çeşme bolup akýan ýylyja bulak onuň gursagyndaky yzany gowşadýardy. Süýji ýatlamalar onuň süňňündäki gussany aýyrýardy. Emma ony şeýle oňat duýgulardan üzüp bilenokdy.

Çuňňur guýa daş atsaň-a,
Çümer gider eje jan-eý...
Ýat illere gyz berseň-ä,
Ýiter gider ata jan-eý.

Kakasynyň mähriban, gyňyr keşbini göz öňüne getirdi. Emma ýatlamalaryň soňuny yzarlap bilmedi. Onuň gözi Ilamana düşdi. Üzümgül gülýakany bagryna basyp ýerinden turdy. Ol näme diýjegini bilmän, elindäki gülýakanyň gaşlaryny dyrmalaşdyrdy.

– Illi jan, bu gülýaka kimiňki, nireden size düşdi?

Ilaman tarsi ýerinden turup gapa yöneldi. Ol mähriban ejesinden galan ýalňyz ýadygärlik elinden gidip baryan ýaly gyssandy.

Üzümgül turup, onuň elinden çalypty.

– Tä aýdýançaň goýbermerin, aýt, aýdaý köşek.

Ilaman aljyrady. Bu gülýakanyň näme syrynyň bardygyny ýadyna saljak boldy, bolmady.

– Dädem puranta gidip baryarka, hol köprüniň üstünde berdi.

Özem: «Ejeň pahyryň gülýakasy» diýdi. «Seniň gelniň üçin niýetläp goýupdy» diýdi. «Aýagyn» diýdi. Menem ýitirdim, soň köp gözledim...

Üzümgül şumjardy.

– Illi jan, ejeň ady nämedi? Ol nireden kakaňa sataşyp ýör ol?

– Dädem diýerdi: «Yssansıyada bir baý maňa goýun gitdi» diýerdi. Adam Sona... Muny kiçijik wagty ejemem kän gürrüň beripdi maňa...

Üzümgül Ilamanyň üstüne özüni oklady. Oglanyň aýaklaryndan ogşady.

– Üzümgül mugallym, näme boldy saňa?

Üzümgül ýerinden galdy. Ol Ilamanyň yüzünden gözünden öpüp, onuň gyzgyny henizem kemmedik başyny bagryna basdy.

– Seniň ejeň meniň doganym Sona... Eşidýärmiň, arka dagym, Ilaman, eşidýärmiň. Sen doganymyň balasymyň? Asyl ýüregim bir zat syzýady-la...

Ilaman lampa aşak oturdy. Üzümgül bolsa aglap gürrüň berýärdi. Sähra ýellerine goşulan läleler, otlynyň şakyrdisy, ejesiniň mähriban keşbi onuň ýüregine keşde bolup gaýalýardy. Aýly gijeler, kakasynyň salyhatly didary, iki sany owadan göreç şol keşdelere minnetdarlyk bilen garap durdular. Romanlar